

Karolina Ciechorska-Kulesza
Katarzyna Kulikowska

O śmieciach w kulturze

Ogólnopolska konferencja naukowa „Śmieć w kulturze!”, która odbyła się 18–19 listopada 2013 roku na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego, przyciągnęła wielu zainteresowanych interdyscyplinarną refleksją nad problemem „śmieci”. Kilkuset słuchaczy wzięło udział w dwóch sesjach plenarnych i sześciu obradach w sekcjach, dotyczących różnorodnego rozumienia pojęcia „śmieci”: od wąskiego traktowania ich jako przedmiotów, po szerokie – ujmujące wszystko, co w kulturze zostaje zepchnięte na margines. Konferencję zorganizował Instytut Filozofii, Socjologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Gdańskiego oraz Gdański Oddział Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we współpracy z Instytutem Kultury Miejskiej w Gdańsku oraz Muzeum Narodowym w Gdańsku. Patronat honorowy nad konferencją objął JM Rektor Uniwersytetu Gdańskiego prof. dr hab. Bernard Lammek, Prezydent Miasta Gdańska Paweł Adamowicz, Marszałek Województwa Pomorskiego Mieczysław Struk oraz Przewodniczący Sejmiku Województwa Pomorskiego Jan Kleinszmidt.

Pierwsza sesja plenarna ukazała szeroki wachlarz zainteresowań teoretyków i badaczy społecznych wokół problematyki śmieci. Spotkanie rozpoczął prof. Zygmunt Bauman, który w wystąpieniu zatytułowanym *O przemijaniu trwania* zwrócił uwagę na to, że pojęcie „śmiecia” jest uwarunkowane kulturowo i zmienia się razem z kulturą, a następnie omówił cechy charakterystyczne procesów ładotwórstwa – śmiecenia typowego dla epoki płynnej nowoczesności. Profesor dr hab. Marian Golka poruszył zagadnienie nadmiaru oraz śmieci w kulturze i ciekawie je rozwinął. Referat pt. *Ty śmieciu! Mowa potoczna jako narzędzie dehumanizacji* wygłosił prof. UAM Waldemar Kuligowski. Sesję zakończył dr Włodzimierz Karol Pessel opisem zmian w gospodarowaniu odpadami komunalnymi po 1 lipca 2013 roku w kategorii katastrofy kulturowej.

18 listopada oprócz sesji plenarnej odbyły się trzy sesje w sekcjach. Sesja „Obieg rzeczy, obieg śmieci” skupiła zainteresowanych problematyką śmieci w kontekście kulturowych i społecznych znaczeń przedmiotów. Przedstawiciele różnorodnych dyscyplin nauk społecznych i humanistycznych dyskutowali nad obiegiem

przedmiotów, szukając punktów wspólnych w różnorodnych opisywanych przez nich przestrzeniach społecznych. Maciej Brosz skupił się na domowym „obrazowaniu” w rzeczy, dr Anna Woźniak przedstawiła specyfikę gospodarowania rzeczami zbędnymi w środowiskach wiejskich, a Aleksandra Kil omówiła w duchu teorii cyberśmieci napięcia między materialnością a niematerialnością w refleksji nad nowymi mediami. Karolina Ciechorska-Kulesza na przykładzie wywiadów z mieszkańcami Żuław Wiślanych i Mierzei Wiślanej na temat znalezisk, ujmowanych w kategoriach śmieci lub skarbów, ukazała przekształcenia ich znaczeń, wskazujących na specyfikę opisywanego regionu. Kora Tea Kowalska ujęła problematykę śmieci w kontekście ich rehabilitacji poprzez kolekcjonerstwo. Doktor Marcin Kępiński skupił się na przedmiotach PRL-u jako pamiątkach widzianych oczami łódzkich nauczycieli. Sesję sekcji zakończył referat Katarzyny Kulikowskiej, która poruszyła zagadnienie zmiennego wartościowania przedmiotów w muzeach i niejednokrotnie płynnej relacji między kategorią „śmiecia”, przedmiotu niepożądanego, zbędnego w muzealnych kolekcjach a kategorią „zabytku”.

Uczestnicy sesji sekcji „Ludzie – »śmieci«” dyskutowali wokół szerokiego zjawiska marginalizacji. Doktor Maciej Dębski przedstawił problematykę społecznego funkcjonowania osób bezdomnych we współczesnej Polsce. Doktor Inga Kuźma wygłosiła referat pt. *Wiedza (z) marginesu: granice wiedzy – granice społeczne – granice kultury*. Doktor Katarzyna Górniak opisała brud i czystość jako kategorie rozpoznawania biedy i ubóstwa. Doktor Grzegorz Błahut opowiedział o strategiach, narzędziach i praktykach przeszukiwaczy osiedlowych śmietników. Katarzyna Rytlewska skupiła się na chorych, czyli „śmieciach” w literackiej przestrzeni szpitala psychiatrycznego, dr Aleksandra Rzepkowska opisała społeczne wykluczenie osób z autyzmem. Doktor Małgorzata Gnyś-Nidecka omówiła nierówne traktowanie „człowieczeństwa” w dziejach cywilizacji i przyjrzała się przypadkom obchodzenia się z ludźmi jak ze śmieciami. Doktor Sylwester Zielka skupił się na eugenice, podkreślając zjawisko „ludzi-śmieci” w kulturze „higieny rasowej”.

Sesja „Śmieci w sztuce – sztuka śmiecenia” przyciągnęła zainteresowanych zjawiskiem śmieci i śmiecenia z pogranicza sztuki, literatury, kultury. Doktor hab. Paweł Moźdzynski rozpoczął obrady sesji, przedstawiając najważniejsze konteksty i znaczenia związane ze śmieciami w sztukach wizualnych i dizajnie w XX i XXI wieku. Marta Frączkiewicz opowiedziała o śmieciach modnych, czyli o wykorzystaniu produktów recyklingowych w tworzeniu ubiorów i dizajnie. Profesor UG Monika Mazurek-Janasiak rozwinęła temat recyklingu dla dzieci, koncentrując się na eco-zabawkach. Doktor Justyna Laskowska-Otwinowska mówiła o nobilitacji śmieci we współczesnym wzornictwie. Doktor Iwona Stachowska w referacie *Gra resztkami. O odzyskiwaniu wspomnień* na przykładzie twórczości Jaspera Rigole przedstawiła zjawisko tworzenia artystycznego materiału ze strzępów ludzkich historii. Magdalena Tobała-Feliks wygłosiła referat *Art Upcykling – ekskurs o reinkarnacji odpadów*, a Filip Szałasek opowiedział o fenomenie sampli, wykorzystując do tego kategorię muzycznych śmieci. Maja Dziedzic na koniec sesji przedstawiła wątek śmieci w twórczości Tadeusza Różewicza.

19 listopada uczestnicy konferencji dyskutowali między innymi o społecznym gospodarowaniu śmieciami. Profesor UG Anna Kwaśniewska przedstawiła etnologiczną analizę sklepów z odzieżą używaną i ich klientów. Doktor Joanna Minksztyn zajęła się kwestią desakralizacji i ponownego „recyclingu” przedmiotów związanych z kultem religijnym. Filip Piotrowski przedstawił instytucjonalną analizę utylizacji odpadów komunalnych na poziomie społeczności lokalnej.

Podczas obrad sekcji „Śmieci do spożycia” dr Aleksandra Krupa-Ławrynowicz poruszyła problem diet, stylów życia, ideologii, opisując zjawiska z jednej strony śmieciowego jedzenia, a z drugiej – jedzenia ze śmieci. To drugie okazało się wyjątkowo popularne podczas obrad tej grupy. Doktor Karol Walczak opisał kategorie śmieciowego jedzenia (*junk food*) na tle współczesnych klasyfikacji społecznych i kulturowych, a Adam Konopka przedstawił kulturę *freegan*, opisując zjawisko darmowych bankietów. Maria Lebioda w ujęciu etnograficznym opisała praktyki zbieracko-łowieckie skupione wokół śmietników.

Sesję „Przestrzenie śmieci” rozpoczął dr Adam Czyżewski, który powiązał pojęcie śmiecia w kulturze z problemami współczesnej urbanistyki. Marta Gibczyńska mówiła o miejskich miejscach-śmieciach oraz społecznych i przestrzennych aspektach rewitalizacji przestrzeni zdegradowanej. Katarzyna Orszulak-Dudkowska zakończyła sesję referatem na temat garaży, ujętych w kontekście męskich przestrzeni niejawnych.

Druga sesja plenarna, kończąca konferencję, była swoistym podsumowaniem dwudniowych rozważań, podczas której także nie zabrakło wielostronnego spojrzenia na „śmieci”. Profesor Roch Sulima mówił o śmieciach i sprzątaniu w językowym obrazie świata polszczyzny. Profesor UG Dorota Rancew-Sikora zajęła się praktykami waloryzowania zasobów przyrody na terenach cennych przyrodniczo i zdegradowanych. Profesor UW Grażyna Woroniecka opowiedziała o „zaśmieconych związkach”, używając do tego kategorii „*insanity of place*” Erwinga Goffmana. Doktor Jacek Mianowski na przykładzie Gdańska zestawiał nowe zasady ze starymi praktykami gospodarowania odpadami po wprowadzeniu tzw. ustawy śmieciowej.

Konferencję uatrakcyjniło kilka imprez towarzyszących skierowanych do szerszej publiczności. Odbyły się warsztaty połączone z prezentacją projektu „Zrób to sam 2.0” inspirowane ideą Fab Labów. Uczestnicy konferencji oraz wszyscy zainteresowani mogli stworzyć samodzielnie i zabrać do domów puffy słomiane. W Instytucie Kultury Miejskiej odbył się wegetariański bankiet połączony z budowaniem kuchni mobilnej. Wieczorne spotkanie uświetnił koncert Mananasoko, wykonujący improwizowaną muzykę przy pomocy instrumentów własnej konstrukcji i skrzypiec.

Zarówno wysoka frekwencja, jak i zainteresowanie uczestników oraz żywe dyskusje podczas sesji potwierdziły zasadność użycia metafory śmiecia w refleksjach i badaniach społecznych oraz kulturowych.